

*dr Slobodan Andžić, profesor strukovnih studija⁴
Vladan Vladislavljević⁵ M.A.*

PRAVNA ANALIZA SISTEMA DOBROVOLJNIH PENZIJSKIH FONDOVA

UDK: 336.77/.78:338.3
COBISS.SR-ID 83547913

Pregledni rad

Rezime

Sistem dobrovoljnih penzijskih fondova započeo je sa funkcionisanjem 01.04.2006. godine. Ovaj sistem predstavlja dodatno penzijsko osiguranje koje je zasnovano na dobrovoljnosti članstva, raspodeli rizika ulaganja i akumulaciji sredstava. Sprovodi se kroz dobrovoljne privatne penzijske fondove. Poslodavac, udruženje poslodavaca, profesionalno udruženje ili sindikat mogu da zakluče penzijski plan sa društvom za upravljanje u cilju uplate penzijskog doprinosa za račun svojih zaposlenih, odnosno članova.

Oblast dobrovoljnih penzijskih fondova i penzijskih planova regulisana je Zakonom o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima¹. Nadležnost nad ovim delom penzijskog sistema podeljena je između Ministarstva finansija, Narodne banke Srbije, koja vrši nadzor nad radom društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima, vodi Registar dobrovoljnih penzijskih fondova i zajedno sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donosi podzakonske akte za izvršavanje Zakona o dobrovoljnim penzijskim

⁴ Beogradska akademija poslovnih i strukovnih umetničkih studija, Beograd, email: slobodan.andzic@bpa.edu.rs

⁵ Doktorant Univerziteta za poslovne studije Banja Luka, Bosna i Hercegovina, e-mail: vlada91@gmail.com

fondovima i penzijskim planovima.

Ključne reči: dobrovoljno penzijsko osiguranje, penzijski fondovi.

Uvod

Penzioni sistemi većine zemalja u svetu se zasnivaju na sistemu tekućeg finansiranja. Ovaj sistem je karakterističan po tome što oni koji rade, preko doprinosa, finansiraju penzije onih ljudi koji su završili svoj radni vek. Međutim, ova vrsta međugeneracijske solidarnosti nije održiva na duži rok. Glavni razlozi za ovakvu tendenciju su demografske i finansijske prirode. Za održivost ovakvog penzionog sistema demografski faktori nisu povoljni zbog starenja stanovništva i sve većeg udela starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu, sa jedne, i niske stope fertiliteta, odnosno broja novorođenih, sa druge strane. Posledica ovoga je veći pritisak na finansijskoj strani jer trenutno zaposleni nisu u stanju da, bez povećanja doprinosa, finansiraju penzije. (7)

Na reforme penzionog sistema veliki uticaj ima i proces globalizacije, odnosno proces integracije svetske privrede. Ovo se može videti u istočnoj Evropi gde zemlje koje se nadaju da će se pridružiti Evropskoj uniji moraju smanjivati svoje fiskalne deficite i ograničiti ukupne pritiske dugova. Ovo su koraci koji zahtevaju smanjenje ulaganja u penziono osiguranje i moraju se preduzeti pre samog pristupa EU. (1) Takođe, da bi povećale konkurentnost svojih preduzeća, države moraju da smanjuju poreska opterećenja, a samim tim i doprinose, što rezultira u smanjenju troškova penzionog osiguranja.

Penzijski fondovi su vrsta ugovorne štedne organizacije. (6) U svetu doživljavaju brzi napredak i među najznačajnijim institucionalnim investitorima su na finansijskim tržištima. Novčana sredstva prikupljaju uplatama, tj. doprinosima članova tokom njihovog radnog

veka, obećavajući im redovne mesečne isplate tako ušteđenih sredstava zajedno sa prinosima nakon njihovog penzionisanja. (10) Prikupljena sredstva ulažu najviše u akcije preduzeća, korporativne obveznice, državne hartije od vrednosti, retko u osigurane hipotekarne obveznice, a drže i velike oročene depozite kod banaka. Jednako kao izvori – obaveze uplate članarina po određenoj dinamici, i priliv od otplata glavnica kao i ostali prinosi predvidivi su im u budućnosti pa lako održavaju likvidnost i ulažu u dugoročne instrumente tržišta kapitala.

Sektor privatnog penzijskog osiguranja

Dobrovoljni penzijski fondovi su strukture za kolektivno investiranje uspostavljene od strane specijalizovanih društava za upravljanje radi prikupljanja i investiranja penzijskih doprinosa. (7) Društva za upravljanje mogu biti samo zatvorena akcionarska društva, u kojima najmanje 50% mora da bude u vlasništvu subjekata koji se bave delatnošću bankarstva, osiguranja ili penzijskih fondova. Društvo za upravljanje može da organizuje i upravlja jednim ili više dobrovoljnih penzijskih fondova, donosi investicione odluke i obavlja administrativne, marketinške i druge aktivnosti. Upravljanje investicijama ne može da bude povereno spoljnim subjektima, a najmanje jedan portfolio menadžer (fizičko lice) mora u svakom trenutku da bude zaposlen.(3) Dozvole za rad i upravljanje fondovima daje Narodna banka Srbije, koja takođe obavlja poslovenadzora. Mora da se sklopi ugovor sa nezavisnom kastodi bankom koja drži imovinu penzijskog fonda na odvojenom računu, kontroliše investicione aktivnosti (npr. proverava zakonska ograničenja za investiranje), obavlja transfere novca i hartija od vrednosti, prikuplja kamate i dividende, a takođe proverava obračune neto vrednosti imovine koje

je uradio investicioni menadžer. I penzijski fondovi i društva za njihovo upravljanje su predmet revizije svake godine (5).

Sistem dobrovoljnih privatnih penzija je mali. Privatni penzijski fondovi sa dobrovoljnim učešćem su regulisani od novembra 2006. godine, ali postoje samo četiri društva za upravljanje koja vode sedam penzijskih fondova. Ukupno članstvo je 183,5 hiljada, što je manje od 10% registrovanih obveznika doprinosa za socijalno osiguranje i 3,8% radno aktivnog stanovništva. (8) Broj članova koji redovno uplaćuju doprinose je samo 52 hiljade, a imovina kojom upravljaju iznosi 32,8 milijardi dinara (0,78% BDP-a). Ukupni godišnji bruto doprinosi iznose 2,9 milijardi dinara, pri čemu se 1,2 milijarde dinara godišnje povuče. Prosečno stanje na računima je 200 hiljada dinara, što znači da ukupna imovina penzijskih fondova predstavlja oko 1,6% ukupne štednje stanovništva.

Prosečni prinosi na investicije su u skladu sa prinosima zabeleženim u drugim zemljama, ali portfolija su nediversifikovana. Prosečni godišnji neto realni prinosi od početka su oko 3,3%. Poređenja radi, na penzijskim tržištima širom sveta u poslednjih deset godina ostvareni su prosečni neto realni prinosi u rasponu od -1,5 do +6,5%. Portfolija skoro isključivo sadrže državne hartije od vrednosti (77%) i bankovne račune i depozite (oko 14%). Udeo akcija je ispod 10%, a sve investicije su domaće. (2).

Rešenja u praksi različitih zemalja

Bihevioristička ekonomija i međunarodno iskustvo pokazuju da ljudi štede veće iznose i redovnije ako se taj proces za njih učini jednostavnim automatizmom. Na osnovu toga, neki pravni sistemi su uveli ili uvode sisteme u koja se zaposleni obavezno upisuje u penzijsku štednju (s mogućnošću da napusti plan) bez potrebe da donosi bilo kakve aktivne odluke i određeni procenat njegovih/njenih

zarada se odbija i investira, zajedno sa doprinosom u istom iznosu koji uplaćuje poslodavac i uz neke poreske olakšice. Kada pojedinac mora da preduzme aktivne korake da bi izašao iz plana (a da ne učini ništa ako želi da ostane) i vidi da se doprinosima pravilno upravlja i da se oni ulažu kako treba, stope učešća se mogu povećati sa 10-15% (što je iskustvo u čisto dobrovoljnim sistemima) na čak 60-80%. (1).

Jedan broj zemalja je uveo sistem za automatsko upisivanje čime su postigle visoku pokrivenost. Novi Zeland je bila prva zemlja koja je uvela takav sistem na nivou čitave zemlje 2006. godine i do danas je većina radnika upisana u sistem penzijske štednje. Velika Britanija takođe gradi sistem u period od 2012. do 2018. godine, a očekuje se da se upiše oko 10 miliona novih članova i da počnu da štede za penzije. U Sjedinjenim Američkim Državama, mnogi penzijski planovi preduzeća („401 (k)“) takođe imaju funkciju automatskog upisivanja i oni imaju znatno veće učešće u odnosu na druge penzijske planove. Nedavno, a i sada, Turska i Gruzija su takođe razmatrale i planirale uvođenje sistema za automatsko upisivanje. (5) Ovo će pružiti važnu pouku u vezi sa neformalnim sektorom (koji je prisutniji nego u prethodnim primerima): nije lako automatski upisati radnika iz sive ekonomije i pronaći način da se samozaposleni navedu da se pridruže sistemu.

Regulatorna tela imaju veću odgovornost nego u čisto dobrovoljnim sistemima da usmere članove koji koriste automatske opcije. Po svojoj prirodi, automatski upis zahteva dobro osmišljena standardna rešenja, jer većina članova ne donose odluke aktivno niti aktivno prave izbor između opcija. Stopa doprinosa, investiciona politika, proizvodi koji se odnose na isplatu i drugi faktori su oni koji će snažno uticati na uspeh takve reforme. (9).

Opravdanost uvođenja dobrovoljnog penzijskog osiguranja

Prema izveštaju o tehničkoj pomoći MMF-a iz maja 2017. godine,

uvođenje obaveznog privatnog plana, bilo kao delimične zamene ili dopune penzije iz sistema socijalnog osiguranja se ne preporučuje. Najvažniji uslov za uspeh dobrovoljnogpenzijskog osiguranja je snažna i trajna opredeljenost vlasti za izabranu penzijsku politiku. Ovo bi trebalo da se reflektuje kroz institucionalne aranžmane za sprovođenje. (4) Još tri kriterijuma su neophodna da bi se pospešio uspeh fundiranih penzijskih stubova: makroekonomska stabilnost, odgovarajuća finansijska infrastruktura i regulatorni i nadzorni kapacitet. Takođe, finansijska infrastruktura i propisi kojima se uređuje tržište kapitala moraju da budu razvijeni i poboljšani tako da na raspolaganju budu odgovarajući instrumenti . Platni i sistemi saldiranja za hartije od vrednosti, kastodi institucije, platforme za trgovanje/berze moraju da budu funkcionalni kako bi upravljali tokovima doprinosa i investicija. Pravila i funkcije koje se odnose na računovodstvo, reviziju i vrednovanje moraju biti valjana kako bi se obezbedila transparentnost. (10).

Zaključak

Privatni penzijski fondovi bi mogli obezbediti održivost postojećeg penzijskog sistema i time značajno smanjiti dotacije iz budžeta, ali trenutno ne postoje osnovni preduslovi za uvođenje obaveznih privatnih penzijskih aranžmana.

Jedan od ciljeva penzijskog sistema odnosi se na sprečavanje siromaštva u starosti. Penzije čine osnovni prihod najvećeg broja starijih osoba, a u cilju zaštite njihovog minimalnog standarda, evropske i druge države obezbeđuju više različitih primanja – penzije po osnovu dugogodišnjeg prebivanja u zemlji, minimalne penzije po osnovu osiguranja, socijalna pomoć itd.

Podaci o kretanju realne vrednosti penzije, odnosu penzije prema potrošačkoj korpi, kao i visoka stopa izloženosti siromaštvu starijeg

stanovništva, ukazuju na neophodnost donošenja sistemskih mera zaštite materijalnog položaja starijeg stanovništva i očuvanja sistemskog zakona kojim je uređen penzijski sistem u Republici Srbiji. Samo održivost sistema socijalnog osiguranja Republike Srbije je moguća tek nakon korenitih reformi, od kojih je glavna uvođenje obaveznog privatnog penzijskog osiguranja. Iz ovoga proizilaze i pozitivni efekti, pored efekata na celokupne finansije u državi, tako efekata i na pojedince – korisnike sistema socijalnog osiguranja, kroz povećanje njihovih primanja, tj. naknada i povećanja sigurnosti istih.

Literatura

1. Altiparmakov N. i Stanić K. (2006). *PMP – Pension Modeling Package*, Bearing Point/USAID.
2. Andžić, S., Milojević, I., (2019). Segmentacija tržišta privatne apoteke u Republici Srbiji. *Akcionarstvo*, 25(1), 49–58.
3. Arsić, V. (2005). Pretpostavke i perspektive reforme penzijskog sistema u Srbiji. *Finansije*, 1-6: 58-71.
4. Đurović-Todorović, J., Đorđević, M., & Ristić-Cakić, M. (2021). Pension expenditure analysis: Empirical study of a Serbian local self-government. *Economics of Sustainable Development*, 5(1), 1-12. <https://doi.org/10.5937/ESD2101001D>
5. El Mekkaoui, N., & Legendre, B. (2022). Does pension information impact savings? *Journal of Pension Economics and Finance*, 1-19. doi:10.1017/S1474747221000470
6. Feher, C. & Holtzer P. (2017). *Srbija Ocena penzijskog sistema*, International Monetary Fund.
7. Ilić, B., & Tasić, S. (2021). Quantitative analysis of the role of production in value creation. *Održivi razvoj*, 3(1), 17-33. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2101017I>

8. Ilić, V., Mihajlović, M., & Knežević, M. (2022). The role of social entrepreneurship in modern business conditions. *Oditor*, 8(2), 75-90. <https://doi.org/10.5937/Oditor2202074I>
9. Lukić, M., Piljan, T., & Muhović, A. (2021). Empirical study of savings through life insurance in the Republic of Serbia. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 46, 89-103. <https://doi.org/10.5937/AnEkSub2146089L>
10. Nikolić, M. & Rakić, B. (2016). Determinante visine doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje: EU i Srbija. *Ekonomске teme*, 54(1): 61-82.
11. Rakonjac-Antić, T. (2008). *Penzijsko i zdravstveno osiguranje*. Prvo izdanje. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

Slobodan Andžić, Ph.D
Vladan Vladislavljević, M.A.

LEGAL ANALYSIS OF THE SYSTEM OF VOLUNTARY PENSION FUNDS

Summary

The system of voluntary pension funds started functioning on April 1, 2006. years. This system is an additional pension insurance based on voluntary membership, investment risk distribution and asset accumulation. It is implemented through voluntary private pension funds. An employer, employers' association, professional association or trade union can conclude a pension plan with a management company in order to pay pension contributions for the account of its

employees or members. The field of voluntary pension funds and pension plans is regulated by the Law on Voluntary Pension Funds and Pension Plans¹. Jurisdiction over this part of the pension system is divided between the Ministry of Finance, the National Bank of Serbia, which supervises the work of the company for the management of voluntary pension funds, maintains the Register of voluntary pension funds and, together with the Ministry of Labour, Employment, Veterans and Social Affairs, adopts by-laws for the implementation of the Law on Voluntary Pension Funds and Pension Plans.

Keywords: voluntary pension insurance, pension funds.

Datum prijema (Date received): 28.09.2022.

Datum prihvatanja (Date accepted): 27.10.2022.